

CONDIȚIA INTELECTUALĂ A FEMEII OGLINDITĂ ÎN DISCURSUL PEDAGOGIC ROMÂNESC AL SECOLULUI AL XIX-LEA

ILEANA VLASSA

Biblioteca Academiei Române - Filiala Cluj

ilevlassa@yahoo.com

Cuvinte cheie: mentalități, femei, instruire, pedagogie românească, secol XIX

Keywords: mentalities, women, instruction, romanian pedagogy, 19 th century

Articolul de față încearcă să suplinească un gol existent în absolut toate lucrările de istorie a pedagogiei românești – opiniile pedagogilor români asupra instruirii femeilor. Expediate prin aserțiunea „vorbește de necesitatea educării femeilor”, capitole interesante și nu de puține ori savuroase sunt omise din aceste lucrări. Chiar dacă pare a păcătui prin abundența citatelor, articolul încearcă, atunci când e cazul, să aducă sub ochii cititorului formularea originală, mult mai sugestivă decât interpretarea autoarei.

Pentru a putea pătrunde în miezul discursului pedagogic românesc al secolului XIX trebuie pornit de la observarea comportamentelor comune și înțelegerea practicilor educaționale ale colectivității. Tipurile parentale sunt atât de bine înrădăcinate în mentalul colectiv încât literatura de specialitate a epocii interpretează datele empirice pe baza regulii de distribuție a rolurilor matern și patern care opune indulgența și blândețea mamei autorității și eficienței tatălui: „Sexulu barbatescu și femeescu se arată, chiaru și prin diversitatea loru, a fi create ca să se ajute și să se întregească unulu prin-traltulu. Acesta se cere precum în alte multe afaceri, asia și în afacerea educațiunei; pentru ca, după-cumu e constatat, numai unde serioșitatea, constanția și energia barbatesca se împreună cu blândeția, intimitatea și paciința femeesca, numai acolo se pote spera o desvoltare completă și omnilaterale a elevului”¹. Textele de factură normativă apărute pe tot parcursul secolului subliniază rolul mamei în educarea spiritului fetelor, modelul maternal (pilda) și experiența cotidiană dobândită în preajma mamei reprezentând „școala muncii” cu un rol esențial în construcția sinelui. Educația cultă (obținută prin școală și biserică) trebuie să vină, în cazul fetelor, ca o continuare firească a celei familiale.

Dimitrie Țichindeal, în preambulul *Sfaturilor înțelegerii celei sănătoase*, apărute la debutul secolului, subliniază cu tărie necesitatea instruirii femeilor tocmai în vederea bunei îndepliniri a rolului care le este hărăzit de societate: „Deci și aceaste ale noastre fețișoare spre nimica alta nu sînt născute, ci ca cu vreamă să fie și iale maice care cînd vor fi luminate, ce nădejde va fi de luminarea cea de obște!”². Textul debutează cu o critică aspră la adresa religiozității excesive, considerată de societate ca măsură absolută a „bunei creșteri” și moralității individului, în detrimentul instruirii de

---

¹ Popescu 1868, p. 170.

² Țichindeal 1802, p. 2.

tip laic: „iată al meu gând și sfat: că mai bine e cu mult o carte cu minte înțeleaptă și de folos cu câtu-i place chiertuele să o dea se se prefacă în limba noastră și să o tipărească, decît să zidească cineva doasprezece turnuri și într-însele se spînzure clopote atîtea și cîte de mari, că de la aceale nici un grăunț de minte nu vor dobîndi pruncii noștri, măcar de le-ar urla în veac clopotele”³. Dinamica discursului e obținută de autor prin utilizarea figurilor de stil prin întoarcere de frază (dialogismul) care apropie sursa de receptor, dându-i acestuia din urmă senzația unei vii dispute cu cel care emite ideile. Cititorul e cu multă dibăcie îndepărtat de senzația unei expunerii plate, didactice, atenția sa fiind captată de verva deosebită a scrierii: „Poate că tu vrei și featele să se învețe! Încă tare voiu, precum și feciorii se nu se nădăjduescă niciodată un norod pînă în veac că va veni întru luminarea minții întru carele rămîn muerile întru prostie și varvarie”⁴. Țichindeal recurge la metopia istorică exemplificând prin influența Elisabetei I și a Ecaterinei a Rusiei puterea pe care o dă știința de carte femeilor: „au arătat la toată lumea precum că și muerile ceale crescute bine și luminate la duh și la inimă cu nimică nu se osebesc de bărbații cei viteji heroicește...”⁵. E pentru prima dată când un autor face o explicită descriere a unui sistem și plan de învățământ dedicat special femeilor, care se pliază pe ritmul activităților cotidiene din gospodărie fără a impieta asupra acestora, aducând totuși necesarul de cunoștințe teoretice elevelor: „Drept aceasta de la cinci ani a vîrstei pînă la doisprezece în toate zilele fără duminica, doao ceasuri înainte de amiazezi și doao după amiazezi în școală trebuie se petreacă, istoria, geografia, loghica și învățătura filosofiei de nerav trebuie bine se înveațe că istoria de va învăța ce s-au întîmplat pre pămînt înaintea noastră, iară geografia le va da a cunoaște tot crugul pămîntului pre care viețuim noi și ce felu de oameni viețuiesc pre pămînt și ce obiceiuri, legi și dreptăți au ei. Iară loghica le va arăta lor calea și modul ca se poate drept și cu bună înțelepciune a gândi și prejudeca. Iară Filosofia învățătura de năravuri le va deschide lor ochii ca se vaze și se știe ce sînt datoare se plinească, ca niște fiice, ca niște soațe și maice și chivernisitoare de căși. Arătîndu-le lor tocmai întru aceea vreme ce trebuie se facă și de ce se se păzească și se fugă, ca să placă lui Dumnezeu și oamenilor și ca se petreacă în pace și îmbunătățită viața sa pre lume”⁶.

George Bariț publică scrierile sale sociologice și pedagogice *Școalele elementare din Francia, Despre educațiunea femeilor, Instrucțiunea publică și educațiunea în Ungaria și Transilvania*, între 1868 și 1885 în revista *Transilvania*. Cunoscător în detaliu al situației școlilor din Ardeal, militant activ pentru emanciparea de orice tip, depășind de multe ori mentalitatea veacului său, urmărește în lucrările sale patru linii directoare : necesitatea înființării a cât mai multe școli românești, formarea învățătorilor în școli pedagogice cu predare în limba maternă, editarea bibliografiei pedagogice și a manualelor școlare în limba națională și instruirea femeilor ca factor de căpătâi în realizarea emancipării sociale și politice a românilor. Spre deosebire de alți teoreticieni ai pedagogiei românești, Bariț își fundamentează aserțiunile pe studii sociologice extinse și pe statistici detaliate privind școlile, profesorii și elevii⁷, personal întocmite. Cercetările sale privesc nu doar românii din Transilvania, ci și situația școlilor germane și maghiare de aici, ca și sistemele educaționale din Muntenia și Moldova. El este primul teoretician al emancipării femeii prin educație. Aceasta nu e

³ Țichindeal 1802, p. 2.

⁴ Țichindeal 1802, p. 2.

⁵ Țichindeal 1802, p. 3.

⁶ Țichindeal 1802, p. 3.

⁷ Bariț 1865.

privită ca mijloc de formare a fetelor pentru rolul hărăzit de societate, ci ca instrument de afirmare a personalității fiecăreia, în funcție de propriile aspirații. Autorul insistă asupra „stării de viață” pe care și-o dorește fiecare elevă și a „datoriilor părinților și învățătorilor asupra creșterii tinerelor” și „a privilegia deosebit cum se dezvoltă puterile pruncilor și copilelor și spre ce au aplecare mai multă, ca nu cumva să-i pregătească la o stare a vieții, cu care să fie nemulțumiți până la mormânt”⁸.

Simion Bărnăuțiu e printre primii autori români care se opresc asupra necesității și modalităților de educare a femeilor. *Pedagogia*⁹ sa, influențată de păreri asupra educației fetelor ale lui J.J.Rousseau care afirma: „Să fim drepti cu femeile; pricina dezordinii lor este nu atât în ele însele, cât în proastele noastre instituții”¹⁰ și de ceea ce se poate numi „respectul față de femei” derivat din filosofia lui Immanuel Kant¹¹, privește femeia ca și categorie care trebuie să își reducă prin educație dorința naturală de dominație, orgoliul prin neeconomisirea virtuții, îndeplinind datoria față de sine însăși prin obținerea respectului absolut, cel moral. Discursul său e tributary curentelor la modă în epocă, pietismul și filantropismul, oprindu-se asupra necesității atragerii fetelor în procesul de instruire ca și condiție de neocolit în realizarea progresului moral al societății. Adept al educației combinate familie-școală, cere mamelor să deștepte în copii bunăvoința față de oameni, sentiment care, prin mijlocirea școlii, se transformă în patriotism: „Educarea fetelor s-ar cade se fia cu totul domestica, mamele sunt chiamate dela natura și însărcinate ca se de tota educațiunea fetelor lor”¹². Educarea fetelor în școală trebuie să urmeze strict necesitățile vieții practice, fără încărcări inutile, iar programele școlare pe materii e necesar a fi concepute conform finalității dorite de societate, orice deviere de la această linie directoare având „efecte periculoase” pentru femei căci „subjugă fantasia celoru neprecepti, carii-și pierdu și banii și morii cei simpli naționali”¹³.

Bun cunoscător al situației existente în școlile sătești, Bărnăuțiu se pronunță pentru coeducația copiilor „în aceste scole și cunoscințele sunt comuni, cari se cuvene a se da băieților și fetelor”; și numai în cazul în care școala are angajate învățătoare „fetele potu se remanie mai indelungu la una învețiatoria, carea le va deprende la lucrulu de mână și la economia domestica”¹⁴.

Ioan Popescu este realizatorul conceptului pedagogic aplicat la înființarea la Sibiu, în 1886, a primei școli superioare civile românești de fete, patronată de ASTRA. Întreaga structură organizatorică a instituției, începând cu numărul anilor de studiu și încheind cu metoda de predare, este opera profesorului. Este prima școală nu numai din Transilvania, ci din întreaga țară în care educația, sub influența herbartiană, este abordată practic, bazată fiind pe două discipline: etica, pentru scopul educației și psihologia, pentru principiile și metodele acesteia.

Psichologia empirică seu sciința despre suflet între marginile observațiunei apărută la Sibiu în 1881, anterior înființării școlii, invocă necesitatea elaborării unei pedagogii adaptate construcției mentale a localnicilor și mediului social în care se desfășoară intervenția educativă, criticile sale îndreptându-se spre supraîncărcarea programelor școlare care sufocau dezvoltarea armonioasă a tinerelor.

⁸ Bariț 1869.

⁹ Bărnăuțiu 1870.

¹⁰ Rousseau 1761, p. 83.

¹¹ Kant 1797.

¹² Bărnăuțiu 1870, p. 311.

¹³ Bărnăuțiu 1870, p. 311.

¹⁴ Bărnăuțiu 1870, p. 304.

Elaborat în 1868 pe baza cursurilor ținute la institutul sibian, *Compendiul de pedagogie* cuprinde o introducere care analizează „dezvoltarea firească a omului” și argumentează necesitatea cunoașterii de către părinți și dascăli a științei educației. Conținutul e structurat în patru mari capitole: *Cunoscintie antropologică*; *Principie pedagogice generali*; *Regule speciali pentru educațiune*; *Institutele de educațiune*. Acest ultim capitol face referire și la familie ca prim institut de educație. Aici autorul insistă asupra rolului femeii ca educator: „E deci ușor a înțelege pentru ce mamele pot avea atâta influință în educațiune, și pentru ce omenii cei mari au avut să mulțămiască cu deosebire mamelor lor, căci au fost și au făcut, ce istoria a însemnat cu lauda despre ei”¹⁵. *Compendiul pedagogului sibian* abordează educația în sens larg, ca proces social, care nu se limitează la ceea ce se întâmplă în școală, concepută fiind ca fundament și vehicul al culturii. Ea favorizează dezvoltarea firească a individului, cu o orientare predominantă spre moralitate, conform idealului educativ herbartian, la care, influențat de teoriile lui Ziller, autorul adaugă religiozitatea. *Caracterul* era considerat scopul educației, întemeierea relației părinte-copil și profesor-elevi făcându-se prin *autoritatea educatorului*, iar *educația religioasă*, realizată inițial în familie, apoi prin intermediul bisericii și școlii, era extrem de importantă. Idealul moral-religios se împletește cu cel al educației naționale, deoarece numai prin acesta cultura generală poate primi forme concrete și conținut real: „Cultura e în sine libertate, prin ea și numai prin ea poporale, ca și indivizii, devin de sine-statatoare, devin libere în acțiunea lor, și se emancipa de sub puterile apăsătoare”¹⁶.

Petru Șpan îi urmează lui Ioan Popescu la catedră ca profesor la Școala civilă de fete a Asociațiunii din Sibiu între 1887 și 1892. Adept al herbartianismului, Șpan consideră pedagogia o știință aplicată, bazată pe etică și psihologie. Rod al experienței dobândite la catedră, lucrarea sa *Întrebări de educațiune și instrucțiune*¹⁷ face o distincție clară între educația fetelor și cea a băieților plecând de la diferențele somatice dintre indivizi care, conform autorului, își au originea în condițiile aparte de viață: mediu natural, sex, familie, societate, determinând diferențele de conținut ale vieții spirituale a acestora: „Unul dintre cele mai ponderose principia ale pedagogiei, dela aplicarea căruia atârna foarte mult o educațiune senătosă și bogată în rezultate, este considerarea scrupulosă a nature celui educat”¹⁸. Capitolul *Cestiunea educațiunii femeii* combină idei intens vehiculate în epocă asupra diferenței majore dintre cele două sexe, antropometria, frenologia, craniologia furnizând autorului surse de inspirație în construirea unei baze „anatomice și fiziologice” pentru eșafodajul pedagogic. Supusă „puterii sentimentului”, femeia judecă după primele impresii și acționează instinctiv fără „a supune cele vedute sau audite unei profunde cugetări și apoi a aștepta hotărârea adusă de forul rațiunii”¹⁹. Debilitatea sa fizică și psihică o fac inaptă pretențiilor vieții practice căci „organismul femeii nu ar putea rezista”. Autorul recunoaște că studiul său se referă la femeia virtuală, medie a tipologiilor existente în realitate: „Întâlnim adesea în viața comună, mai cu seamă la poporul de rând, ocupațiuni de acelea încredințate femeii, cari contradict celor mai sus dise. Acesta este o stare provocată prin necesitățile vieții, și mult puțin un semn, care nu vorbește de loc în favorul culture aceluia popor”²⁰.

¹⁵ Popescu 1868, p. 169.

¹⁶ Popescu 1868, p. 4.

¹⁷ Șpan 1891.

¹⁸ Șpan 1891, p. 80.

¹⁹ Șpan 1891, p. 83.

²⁰ Șpan 1891, p. 84.

În fața femeilor care doresc să construiască o carieră, Șpan ridică obstacole considerate de el insurmontabile: „o încordare a spiritului” care dăunează organismului lor „fin” și o mare dezamăgire provocată de competiția profesională cu bărbații: „Respectiva savantă pâșește în viața practică, ca medic, ca avocat, ca profesor sau chiar ca predicator, cât de fericită se va simți ea, când pusă alături cu bărbatul, se va arăta prea adeseori impotentă de a ține concurență cu el?”²¹. Analizate în parte, cu lux de amănunte, medicina, profesoratul, cercetarea științifică, avocatura, diplomația sau filosofia „ar fi cu totul în dauna atât a constituțiunii ei corporali, cât și spirituali”.

Întreg capitolul e un continuu balans între exaltarea virtuților femeiești și opreliști fundamentate „științific”, căci autorul vrea să se arate un om al timpului său, dezbatut de idei preconcepute, deoarece acestea, cum singur recunoaște, denotă „un grad forte inferior de cultură”, dar în același timp apelează la aurita cale de mijloc, dezicându-se de „emanciparea greșită” care nu ține seama „asupra naturei femeii și a înaltei ei misiuni în viața socială”. Refugiul discursului construit cu jumătăți de măsură e făcut prin apelul la clasici „ne unim cu ideile lui Jules Simon - aceia cari se ocupă să facă pre femeii bărbați, le înjosec, credând că le ridică: căci dacă ca femeii sunt egalele noastre, ele nu vor fi nici odată, decât nisce bărbați prea inferiori”²².

Șpan numește „emancipare sănătoasă” cultivarea interesului față de educarea femeii ca stăpână a interiorului „nu lumea din afară este, în vârtegiul căreia are să se misce femeia, ci familia, viața privată”, având „sublima misiune de soție și mamă”. Rolul ei este acela de stopare a inadapării membrilor de familie, de fundamentare a unor individualități în care morala și aptitudinile naturale ale indivizilor să se completeze în mod fericit, pregătind astfel terenul pentru educatorul de profesie. Instrucția ei se cere a fi egală cu a bărbatului „să stee pe un nivel asemenea de cultură”, pregătită fiind pentru a-l secula pe acesta din urmă „să fie și ajutore nedespărțită a bărbatului ei, de aceea va face bine dacă-și va da silința se pricepă și din ocupațiunea acestuia”²³. Deși nu poate reforma viața socială, educatorul are datoria de a „ameliora stările rele”, pregătind tinerele pentru „o stare ideală dorită de toți moraliștii idealismului”.

Petre Pipoș, oponent al lui Rousseau, considera că viața socială nu numai că nu distruge „lucrarea naturii”, ci, mai mult, intervine în a o sprijini în baza unor înalte idealuri. Tipice pentru Petre Pipoș, ca și pentru toți autorii ardeleni, sunt conceptele de sorginte germană asupra educației prin care aceasta este privită ca acțiune intenționată, organizată, sistematică exercitată asupra elevilor, adaptată potențialului ereditar, mediului social și mediului natural al acestora. Educația e privită sub un dublu aspect: de formare a femeii în general (a femeii abstracte) – „educația universală” – și de formare a femeii încadrate în realități speciale și specifice de viață (familie, națiune) – „educația specială”. El cere dascălilor să facă apel la anatomofiziologie și psihologie în actul pedagogic, iar didactica sa, bazată pe ceea ce el numește „antropologie pedagogică”²⁴, subliniază diferențierea cerințelor în funcție de genul elevilor și de specificul disciplinelor școlare predate: „Metodul bun alege materia învățământului astfel ca ea să fie corespunzătoare secsului, etății și maturității copiilor - el nu propune nimic ce școlarii nu ar fi în stare a pătrunde, a cuprinde și a deprinde. Astfel, învățătura nu e o grămădire de materie moartă în sufletul școlarelor, ci o sămânță fructiferă care

²¹ Șpan 1891, p. 85.

²² Șpan 1891, p. 88.

²³ Șpan 1891, p. 91.

²⁴ Petri 1876, p. 5.

încolțește și rodește”²⁵. Asupra acestei concepții stă mărturie organizarea lecturilor destinate copiilor în funcție de genul acestora²⁶ - cele care fac apel la „daturile” feminine: sensibilitatea, modestia, religiozitatea, condescendența, atenția față de familie, îndemânarea în treburile casnice (*Copila săracă, Tăria credinței creștinești, Casa binecuvântată, Visul unei copile, Copila modestă, Cânepa și pânza de cânepă, Servitoarea credincioasă, O fetiță la diua mamei sale*) și cele care reprezintă „caracterul” masculin: curajul, simțul dreptății, forța fizică, vitejia, aplecarea spre meserii (*Promisiunea unui copil bun, Fiul brav, O faptă nobilă, Fi onest seu de omenie, Nu numai din plug trăesc omenii, Învețați și meserii!, Neguțătorul și marinarul, Soldatul brav, Ostașii*). Un ultim aspect care trebuie subliniat la Vasile Petri este accentul pe care îl pune pe transmiterea cunoștințelor clare, evidente, formulate în judecăți certe, principiu educativ justificat de exigența sa expresă în asigurarea unui conținut științific predării, evitându-se prejudecățile și superstițiile, nu puține în epocă.

Vasile Gr. Bârgăoanu (Borgovan) tratează educația fetelor în toate detaliile și fațetele sale: fizice, economice, sociale, intelectuale, morale și patriotice. Ca toți herbartienii, consideră esențială educația obținută în familie în perspectiva asumării rolului matern care le este hotărât de societate. Respectul față de părinți, dragostea față de proprii copii, mila și suportul material față de orfani trebuie să fie, în concepția sa, reperele morale ale vieții acestora²⁷. Cere învățătoarelor să aplice metodele intuitive de predare-învățare, recomandând ca elevele să cunoască totul prin activitate proprie, sarcina dascăliței fiind de „a veghe asupra ordinei cunoștințelor, de la simplu la compus, de la cunoscutu la necunoscutu, de la concretu la abstractu”²⁸ adaptând conținutul predării la particularitățile individuale și de vârstă ale copilelor.

Ioan Slavici, ca și contemporanul său Ioan Popescu, are șansa nu numai de a elabora lucrări pedagogice teoretice, ci și de a le pune în practică prin organizarea, în 1894, a Institutului Oteteleşanu de la Măgurele – „institutulu de fete române, cărora li se va da o creștere și educațiune de bune mame de familie, fără pretențiune de luxu”²⁹.

În lucrarea sa *Educația rațională*, pedagogul afirmă că există șapte atribute supreme de care trebuie să dea dovadă orice educator al femeilor și pe care trebuie obligatoriu să le transmită tinerelor pe care le instruieste: răbdarea, simțământul de dreptate, buna credință, onestitatea, pedanteria, dorința de perfecționare și decența. Sunt cinci căi de perfecționare a elevelor: întărirea autocontrolului, educația fizică, educația casnică, educația intelectuală și cea morală. Autocontrolul are ca scop transformarea pornirilor individualiste naturale în atribute care pot defini un caracter puternic: „Tot ceea ce e prea mult sau prea puțin în materie de egoism e pornire rea, slăbiciune, păcat și pornire bună e numai măsura dreaptă, cumpătarea; Amorul propriu e, în genere, un izvor nesecat de porniri rele și urâte, cum e pisma și firea certăreață, pornire bună, deci măsura dreaptă, e simțământul de dignitate; Vanitosul vrea să-și placă cum îl văd alții, iar măsura dreaptă în materie de vanitate e buna cuviință; Ambițiunea e cea mai nenorocită din toate pornirile, iar măsura dreaptă a ambițiunii e dar iubirea de muncă”³⁰. Prin educație fizică pedagogul înțelege nu doar exercițiul sportiv, ci și respectarea normelor de igienă individuală și colectivă, activitatea practică desfășurată în aer liber și

²⁵ Petri 1876, p. 4.

²⁶ Petri 1878.

²⁷ Borgovan 1920.

²⁸ Borgovan 1885, p. 32.

²⁹ Academia Română 1894, p. 29.

³⁰ Slavici 1909, p. 52-54.

dobândirea unui stil de viață activ în sensul strict al cuvântului. El critică sistemul sedentar de învățământ incapabil de a pregăti fetele pentru viitoarele lor îndatoriri de mame și soții. Fascinat de „metoda germană” de întărire a trupului, Slavici recomandă un „regimul dieteticu frugalu”, evitarea „îngrămădirilor în localuri închise” (dormitoare cu mai puține paturi pentru a evita contagiunea cu diferite boli), „lucrulu de mână să se facă în parcu mai priinciosu decât în sala destinată pentru acest scopu”, iar „jocurile aceste (sportive) să fie conduse de o pedagogă germană cu calificațiune specială”³¹. Reușita educației morale e văzută de autor prin evitarea încalzarmării elevelor, prin acordarea unei relative libertăți de exprimare a caracterului acestora, prin încurajarea aptitudinilor speciale și a spiritului de camaraderie. El pune un deosebit accent pe educația religioasă, mult mai potrivită femeilor decât bărbaților deoarece trezește „virtuțile casnice: modestia, îndelunga răbdare și abnegațiunea” și, construind un silogism ad-hoc privitor la bunăstarea societății care de bazează pe fericirea căminului, iar fericirea casnică depinde de femeie, conchide: „Singură deprinderea tehnică, fără ca să se facă totu odată și educațiunea religiosității, a caracterului și a simțământului de datorie, nu potu feri nici o casă de ruină”³².

Slavici combate ceea ce numește „educațiune impulsională” (insuficientă, fragmentată, haotică) dată de părinți fetelor. În opinia sa, doar educația rațională, sistematică, care nu urmărește dezvoltarea aptitudinilor speciale ci completarea lacunelor în cunoștințele despre viață și dobândirea unor abilități practice noi e cheia succesului social. Talentul e considerat o povară deoarece îngreșește libertatea alegerii atunci când nu e combinat cu deprinderi practice, așa cum educația practică, lipsită de cea intelectuală, furnizează automatisme, lipsind individul de creativitate. Iubirea, autoritatea, exemplele, pedepsele și recompensele sunt cele cinci mijloace „raționale” care stau la îndemâna educatorului în formarea caracterului tinerelor. Școala trebuie să asigure fetelor „pe lângă instrucțiune și așa numita educațiune socială”³³ care să le poată poziționa pe picior de egalitate în societate cu bărbații, atâta timp cât progresul social al românilor, așa cum prezicea în încheierea *Educației raționale*, e condiționat și de evoluția mentalității privind femeile: „Atât fericirea fie-căruia, cât și binele obștesc cer ca în deosebi mumele devotate să se bucure de stimă, de iubirea și de sprijinul tuturor”³⁴.

Onisifor Ghibu pleacă de la premisa că educația trebuie să fie o funcție a întregii națiuni, iar individul care „nu este nici început, nici capăt de lume” e o za conștientă între trecut, prezent și viitor. Educația fetelor nu depinde nici de pedagogie ca știință, nici de legile sau regulamentele școlare, oricât de perfecte ar fi acestea, ci de mediul în care se desfășoară procesul ei și de educatorii care sunt chemați a modifica nu doar individul ci și mediul social, chiar dacă mult mai lent. Susținător al activismului în educație, Ghibu cere dascălilor să apropie elevele de adevăratele valori umane prin practică, nu prin „searbedele istorioare morale” și să nu dezarmeze în fața planurilor de învățământ oficiale, ci să le răstălmăcească în favoarea românilor: „Planul de învățământ al ministerului ungar nu înseamnă pentru noi nici un pericol, dacă vom ști pune școlile noastre pe baze naționale solide”³⁵, arătând că activitatea reuniunilor de femei române a dovedit că strădaniile depuse în vederea emancipării s-au dovedit eficiente deoarece nu au urmărit „să înnarneze cu toate cunoștințele posibile și

³¹ Academia Română 1894, p. 31-32.

³² Academia Română 1894, p. 33.

³³ Academia Română 1894, p. 30.

³⁴ Slavici 1909, p. 118.

³⁵ Ghibu 1941, p. 91.

imposibile, ci numai cu interesul pentru lucrurile firești, demne de știut”³⁶. Această ultimă idee e reluată de pedagog atunci când se adresează „mamelor române și tuturor învățătoarelor neamului nostru”³⁷, dând ca pildă viața Reginei Elisabeta a României și opiniile acesteia asupra educației cuprinse în articolul *Was ich von der Erziehung denke* apărut la Berlin în 1908. Ghibu consideră că nimic nu e mai potrivit în a influența femeile române decât mărturisirile unei suverane iubite de obște, care vorbește despre o copilărie normală, fără excese materiale și sentimentale, în care igiena, simțul măsurii și conștiința datoriei i-au fost insuflate de la cea mai fragedă vârstă. Trebuie remarcat că acesta este *unicul* text în care, în mod explicit, formularea „trebuie să” – care apare în *absolut toate* scrierile pedagogice despre femei, este înlocuită prin „poți să faci cutare lucru”. Concepția pedagogică a autorului nu a rămas doar la stadiul teoretic, ci a fost aplicată de acesta la catedra de profil a Universității din Cluj, influențând generațiile de studenți ale perioadei interbelice.

Instruiți în mediul universitar german și tributari mentalității acestuia, autorii prezentați în această lucrare reprezintă stadiul *pedagogiei clasice*, dependentă de filosofie și a cărei problemă centrală este *idealul educației*. Scrierile care au un conținut pedagogic pleacă de la modelul mamei ca primă „învățătoare” a copiilor și ca sursă primordială de transmitere a cunoștințelor și de formare a caracterelor omenirii. Ea trebuie să aibă vocația sacrificiului personal, această anulare de sine transformându-se în devotament absolut față de familie, școala având rolul de a adăuga acestui „dat natural” căile de extindere a simțului datoriei față de ceilalți de la cei apropiați (soț, copii, părinți) la grupul social larg căruia îi aparține (națiune). Alteritatea este uneori forțat anulată construcția *eu-ceilalți* devenind *eu pentru ceilalți*. Ei consideră că cea mai mare parte din conținutul teoretic al învățământului destinat femeilor trebuie să aibă o finalitate practică, scopul ultim al educației fiind unul social la care, puternic influențați de situația politică din țară, adaugă o componentă națională, acordând prioritate valorilor materiale și culturale specifice românilor.

Prin învățare – realizată în familie și școală – se asigură legarea conținutului disciplinelor de mediul natural și social în care trăiesc elevele. *Cunoașterea* acestora reprezintă temelia pe care se formează *caracterul* și *conștiința națională* a tinerelor. Întemeierea instruirii școlare pe specificul celei primite în familie garantează în cazul de față realizarea *educației naționale* și oferă femeii, în același timp, un dublu rol – de educator și de subiect al educației.

Bibliografie

Academia Română 1894	– Academia Română, <i>Institutulu Ioanu Otteteleșanu. Acte relative la fundațiune și organisare</i> , București, Tip. Carol Gobl, 1894
Bariț 1865	– Bariț George, <i>Date statistice</i> , în <i>Gazeta de Transilvania</i> , nr. 5/1865
Bariț 1869	– Bariț George, <i>Despre educațiunea femeilor</i> , în <i>Gazeta de Transilvania</i> , nr. 3/1869
Bărnăuțiu 1870	– Bărnăuțiu Simion, <i>Pedagogia</i> , Tiparul Tribunei Române, Iași, 1870

³⁶ Ghibu 1941, p. 91.

³⁷ Ghibu 1941, p. 625.

Borgovan 1920	– Borgovan Vasile, <i>Raporturi sociale și morale în familie, în Povățuitor didactic metodic pentru normaliști, învățătoare și învățători</i> , București, Cartea Românească, 1920
Borgovan 1885	– Borgovan Vasile, <i>Îndreptar teoretic și practic pentru învățământul intuitiv</i> , Gherla, Imprimeria Aurora, 1885
Ghibu 1941	– Ghibu Onisifor, <i>Prolegomena la o educație românească</i> , București, Cultura Românească, 1941
Kant 1797	– Kant Immanuel, <i>Principiile metafizice ale teoriei virtuții</i> , 1797
Petri 1876	– Petri Vasile, <i>Antropologie pedagogică</i> , Sibiu, 1876
Petri 1878	– Petri Vasile, <i>Legendar sau Carte de cetire pentru scolele populare</i> , Sibiu, Tiparul tipografiei arhidieceșane, 1878
Pipoș 1892	– Pipoș Petre, <i>Istoria Pedagogiei</i> , Arad, Editura autorului, 1892
Pipoș 1900	– Pipoș Petre, <i>Pedagogia pentru elevii institutelor pedagogice (școalelor normale)</i> , Arad, Ed.aut., 1900
Popescu 1868	– Popescu Ioan, <i>Compendiu de pedagogia pentru părinți, educatori, învețatori și toți bărbații de școală</i> , Sibiu, Tipografia arhidieceșană, 1868
Rousseau 1761	– Rousseau J.J., <i>Noua Eloisă</i> , 1761
Slavici 1909	– Slavici Ioan, <i>Educațiunea rațională</i> , București, Minerva, 1909
Șpan 1891	– Șpan Petru, <i>Întrebări de educațiune și instrucțiune</i> , Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidieceșane, 1891
Țichindeal 1802	– Țichindeal Dimitrie, <i>Sfaturile a înțelegerii cei sănătoase prin bineînțeleptul Dositei Obradovici întocmite iar acumă întâia dată întoarse despre limba serbianscă și întru acest chip în limba daco-romaniască așezate</i> , Buda, Crăiasca Tipografie Orientalicească a Universității Peștii, 1802

**Woman's intellectual state reflected
in the 19th century Romanian pedagogical speech**

Abstract

Trained in the german university environment and tributed to its mentality, the authors described in this piece represent the classical pedagogy style, dependent on philosophy and whose central problem is the *ideal education*. In their vision, a woman must have the self sacrifice vocation, becoming absolutely devoted towards the family through this cancelling of oneself, with the school's role of adding to this „natural gift” the sense of duty towards the others - from husband, children, parents to the large social group to which she belongs (the nation). The greater part of the theory content study designed for women must have a practical end, the last goal being a social one to which, strongly influenced by the political situation in the country, they add a national component, prioritizing material and cultural values typical to Romanians.